

ság az összehasonlító kutatások összesített távlati tervjavaslatával, hogy ezt is a magyar irodalomtörténet távlati tervéhez csatolja.

A távlati program vitájában a Bizottság alapelvül jelölte meg, hogy minden területen biztosítani kell a kutatási lehetőségeket, a munkálatok sokszínűségét, a különféle organumokban folyó viták, iskolák működése, a szubjektivitást kizáró elvi eszmecsere, a különböző felfogások közötti tudományos szintű véleménycsere révén. Az Intézet további eredményes munkájának előfeltétele a mennél számosabb, erősebb és önálló kutatási programmal rendelkező irodalomtudományi műhely megléte, illetve megteremtése s az együttműködés fokozása.

A viták során lehetőség nyílt annak megvizsgálására, hogy az országos távlati terv a maga összességében kiterjed-e valamennyi fontos területre. A Bizottság tagjai számos olyan témára hívták fel a figyelmet, amelyek kutatására az MTA Irodalomtörténeti Intézetében elkészült marxista irodalomtörténeti szintézis befejezése után szükség volna. Ennek felmérésére és vitára bocsátására a Bizottság szintén visszatér egyik következő ülésén. A jelenlegi ismeretek alapján a Bizottság a kutatások fő irányait a következőkben látja: elméleti kutatások, különös tekintettel szintetikus munkák előkészítésére, összehasonlító feladatok, elsősorban kelet-európai vonatkozásban, a szocialista irodalom, a jelenkori magyar irodalom elmélyült kutatása, a klasszikus magyar irodalom kutatása, feldolgozó és szövegkiadási szempontból.

Klaniczay Tibor elnök javaslatára a Bizottság elhatározta, hogy a fentiek alapján módosított magyar irodalomtörténeti távlati program kerüljön közlésre az Osztályközlemények 1967-i évfolyamában, s mindazokhoz az intézményekhez és személyekhez eljusson, akik a terv megvalósításában elsősorban érdekeltek.

A távlati terv előkészítésére a külföldön élő, magyar filológiával foglalkozó szakemberek közül többen is felfigyeltek, és közölték saját témajavaslaikat, terveiket. Ezek az örvendetes jelek ismét felvetik a magyar filológiai kutatások nemzetközi szervezeti kerete megteremtésének kérdését. Egy ilyen Budapesten székelő társaságnak módjában állna külföldi kollégáink témajavaslatait összegyűjteni, számontartani és a hazai kutatási tervekkel összemérni, egész munkánk nemzetközi kereteit kiszélesíteni. Reméljük, hogy előbb vagy utóbb erre is sor kerülhet. Addig is szívesen és örömmel veszünk minden hasonló tájékoztatást magyar filológiával foglalkozó külföldi kollégáink részéről.

Hopp Lajos

A Petőfi-életrajz műhelyvitáiról

Az Intézet Klasszikus Magyar Irodalmi Osztályának készülő új Petőfi-életrajz „Petőfi arca előtt” című programtanulmányát az ItK 1963/3. számában tette közzé az életrajz írója, *Lukácsy Sándor*, a kutatás megindításával kapcsolatos gyakorlati elképzeléseit pedig az ItK 1965/4. számában ismertette, „Az új Petőfi-életrajz munkálatairól” címmel. Ezekben az írásokban kifejtette Lukácsy, hogy Petőfi-életrajza egyszerűen korrajz is lesz, a költőt mint a márciusi ifjak mozgalmának vezéralakját fogja bemutatni s fokozott figyelmet kíván fordítani Petőfi politikai, világnézeti fejlődésének sajátosságaira. A korszerű Petőfi-biográfia követelményeinek megfelelően a kutatómunkát ki kell majd terjeszteni. Mélységében is, azaz folytatni kell a már eddig is komoly eredményeket felmutató hagyományos Petőfi-kutatást, kissé jobban illesztve Petőfi költészetét a hazai korviszonyok összefüggéseibe. Szélességében is, azaz túllépve az országhatárokon, fel kell tárni a Petőfi-életműben azokat a hatásokat, melyek a francia, angol és német kultúra, szellemiség felől érték a költőt. A szóhasználattal tágabb körű kutatási feladat végrehajtása feltételezi az e korszakkal foglalkozó hazai, sőt külföldi irodalomtörténészek, történészek összefogását, az elkészült előmunkálatok részletes megvitatását és lehetőleg minél hamarabbi publikálását.

A meginduló kutatás máris jelentős eredményeket hozott: egy év alatt négy, különböző típusú tanulmányt vitathatott meg az Osztály, jónéhány dolgozat pedig az utolsó vitailés óta készült el vagy közvetlen befejezés előtt áll. Az alábbiakban a négy vitáról közlünk rövid tájékoztatást.

Lukácsy Sándor „Petőfi és Cabet” című tanulmányát 1966. május 12-én vitatta meg az Osztály. E dolgozat első tagja annak a tanulmány sorozatnak, amely a XVIII. század végei – XIX. század elejei francia gondolkodóknak, íróknak Petőfi világnézeti, költői fejlődésére gyakorolt hatását kívánja bemutatni, Petőfi és a francia kultúra viszonyát akarja tisztázni. „Petőfi és Cabet” című tanulmányában a szerző nagy apparátussal bizonyítja, hogy Petőfi 1846 elején olvasta Cabet „Histoire populaire” című művét, kivonatot készített belőle. Cabet eszméinek megjelenését kimutatja Petőfi verseiben is és erősen valószínűvé teszi azt a hipotézist, hogy a Petőfi pályáján, 1846 tavaszán bekövetkezett világnézeti fordulatnak a döntő oka a „Histoire populaire” olvasása volt. (A tanulmány körül kibontakozott érdekes, színvonalas vitáról folyóiratunk 1966/3–4. száma közölt ismertetést.)

Az év folyamán két olyan tanulmány került megvitatásra, amely a szorosabban vett Petőfi-filológia köréből merítette tárgyát. 1965. november 25-én *Martinkó András* „Petőfi útja a győri Hazánkhoz”, 1966. június 23-án pedig *Fekete Sándor* „Petőfi kecskeméti fellépéseiről” című dolgozatáról rendeztünk vitaülést.

Martinkó András tanulmánya azt a célt tűzte maga elé, hogy bizonyítsa: „Petőfinek Győr felé fordulása és 1846 végén vele való találkozása nem esetleges, alkalmi, ötletszerű lépés, hanem egy évek óta érlelődő figyelem, érdeklődés alapján született elhatározás. Elhatározás, s nem pusztán egy esetleg Győrből (Kovács Páltól) kiinduló kezdeményezésre kényszerű válasz. És hogy ez az elhatározás Petőfi és a győri haladó mozgalmak párhuzamos fejlődésének logikus eredménye: egybetalálkozása.”

A résztvevők többsége kételyeit fejezte ki az egész koncepció helyességét illetően. Kifejtették, hogy *Martinkó* eltúlozza Petőfinek a győri Hazánk megindulásában játszott szerepét. A győri lapkiadó és Kovács Pál szerkesztő célja a Vaterland magyarul, szépirodalmi anyag bevonásával való megjelenítése volt; az akcióban Kovácskéé, s nem Petőfié a kezdeményező, szervező és irányító szerep; Petőfit nem valamiféle előre kigondolt lapszerkesztői, irányítói elképzelés vitte Győrbe, hanem egy Győrött induló, szabadelvű lapban látott és ragadott meg egy kedvező lehetőséget. Nincs bizonyíték arra, hogy a Hazánk megindulásának kérdésében Petőfi szava döntött, s hogy a lapváltozás közvetlen előzménye és oka az 1846. novemberi győri „írókongresszus” volt. (*V. Nyilassy Vilma, Oltványi Ambrus, Imre Lajos.*) Társadalmi, egzisztenciális értelemben sem volt ereje Petőfinek ahhoz, hogy lapot irányítson, vidéki írócsoportokat szervezzen, részt vegyen a napi politika harcaiban. (*Urbán Aladár.*)

Lukácsy Sándor elmondotta, hogy a maga részéről lényegében elfogadja *Martinkó* fejtegetéseit. Cáfolhatatlan adatokkal ő sem tudja azokat bizonyítani, de a kép, amelyet a szerző ad Petőfi és a Hazánk kapcsolatáról, szervesen beleillik a költő fejlődésének erről a periódusról kialakított saját koncepciójába. Petőfi 1846–47-ben nem vett részt közvetlenül a politikai életben, a napi politika kevésbé érdekelte, s az jellemző rá, hogy a politika kérdéseit általában nagyobb összefüggésekben (a világnézet, az erkölcs stb. viszonylataiban) ragadta meg. Petőfi vátesz volt, a költészet terén megvívott forradalomban látta az első lépést a politikai forradalomhoz vezető úton. Akart írócsoportot szervezni, lapot irányítani s ehhez jó alkalom lehetett számára a győri Hazánk is.

A tanulmány filológiai szempontból arra is figyelmeztet — hangsúlyozták egyes felszólalók —, hogy a Petőfi-kutatásnak majd foglalkoznia kell még a Hazánk és az erdélyi fiatal írók kapcsolatának kérdésével (*Lukácsy Sándor*), általában több figyelmet kell fordítania Petőfi vidéki útjaira (*H. Törő Györgyi*), és szélesebb körképet kell adnia a reformkori Győr gazdasági, társadalmi viszonyairól, polgárságának helyzetéről, a város szellemi légköréről. Ez utóbbi témakörhöz már ebben a vitában is érdekes adalékok hangzottak el *Jenei Ferenc*, *R. Várkonyi Ágnes*, *Urbán Aladár* felszólalásaiban.

A magas színvonalú, új adatokat és összefüggéseket feltáró, kitűnően megírt tanulmány — állapították meg végül a vita felszólalói, és ebben a szerző is egyetértett velük — egyetlen nagy hipotézis. Állításait, következtetéseit nem sikerült a szerzőnek teljesen valószínűsíteni, ugyanakkor azonban olyan konkrét forrásanyag sem ismeretes, amely lényegében a koncepció tévességét bizonyítaná. Lehet, hogy *Martinkó* hipotézise termékenynek bizonyul, lehet, hogy nem — ezt azonban további, széles körű kutatás hivatott eldönteni.

Fekete Sándor dolgozata részlet a „Petőfi a vándorszínész” című, az Irodalomtörténeti Füzetek részére készülő tanulmányból. Petőfi 1843 januárjától áprilisáig tartó kecskeméti színészkedésének történetét tisztázza. Jellemzi Szabó József szintársulatát, Petőfi színész-társait, az együttes repertoárját, felkészültségét, anyagi helyzetét, egyenként elemzi Petőfi szerepeit, majd elkészíti a kecskeméti időszak mérlegét.

A vita résztvevői elismeréssel szölk a dolgozat mintaszerű, immanens, az irodalomtörténeti és a színház-történeti szempontokat együttesen alkalmazó módszeréről. (*Solt Andor*, *Szaunder József*, *Oltványi Ambrus*, *Mezősi Károly*, *Fenyő István*, *Somogyi Sándor*, *Lukácsy Sándor.*) A dolgozat főképpen két vonatkozásban vitte előre a Petőfi-kutatást. 1. Szívós, az eddigi szakirodalom tévedéseit kiigazító filológiai munkával új forrásanyagot tárt fel, Petőfi szerepeit nemcsak forráshasználtra tette alkalmassá, hanem a kecskeméti színészkedését mintegy be is kapcsolta Petőfi egyéni és költői fejlődésébe. (*Szaunder József*, *Oltványi Ambrus*, *Lukácsy Sándor.*) 2. Lényegében helyes, mértéktartó képet alakított ki Petőfi színészegyeniségéről. (*Oltványi Ambrus*, *V. Nyilassy Vilma*, *Bodolay Géza*, *Lukácsy Sándor.*)

Túlzottan szigorúnak érezték viszont egyes felszólalók azt a képet, amelyet *Fekete* a kor romantikus drámairodalmáról és színjátszásáról adott. Egrészt az elemzett darabok egyike-másika (pl. „A falusi lakodalom”), sem annyira értéktelen, mint *Fekete* gondolja, másrészt: a jellemzett időszak a magyar romantikus színjátszás kialakulásának időszaka és a kezdeti eredményeknek a súlya az egész magyar színészet történetében nem lebecsülendő. (*Szaunder József*, *Solt Andor*, *Kiss József*, *Rigó László.*) Mások hangsúlyozták, hogy — apróbb filológiai

hiányosságok pótlása mellett — *Feketének* két mozzanatot feltétlenül be kell kapcsolnia a továbbiakban vizsgálódásai körébe: foglalkoznia kell, most már a színész Petőfi felől, az ún. szerepjátszás problémájával (*Oltványi Ambrus, Fenyő István, Rigó László*), és a színész-Petőfi a korabeli magyar színészet színvonalához kell mérnie. (*Lukácsy Sándor*.)

Kovács Magda „A Pesti Hírlap cenzúrázott évfolyamai” című dolgozatát, mely részlet a szerzőnek a reformkori cenzúra történetét feldolgozó, készülő munkájából, 1965. október 14-én vitatta meg az Osztály.

Valamennyi hozzászóló megemlékezett a fiatal szerző témaválasztásának helyességéről. A reformkorkutatás igen fontos és eddig eléggé elhanyagolt területének, a cenzúratörténetnek feltárása önmagában is dicséretes vállalkozás, s az első részlettanulmány meg is felelt a várokozásnak. A dolgozat jó, hasznos, szorgalmas, rendszeres munka, a törlések törvényszerűségeinek kutatása máris figyelemre méltó eredményeket hozott. Szóvá tették viszont azt, hogy a dolgozat kissé leegyszerűsített, statikus képet ad az 1840-es évek cenzúrájáról, holott a törlések mennyiségében és jellegében szinte évenként — az adott politikai, személyi változásoktól függően — hullámzás figyelhető meg. (*Oltványi Ambrus, Kosáry Domokos, Szabad György*.) A cenzúra értelmetlenebb, következetlenebb, s Kossuthal szemben is tehetetlenebb volt, mint ahogy a dolgozathoz kitűnik. Hiszen Kossuth az elképzeléseit végül is mindig keresztül vitte a lapban; Kossuth és a cenzúra harcában, köszönhető ez írói, szerkesztői ügyességének, Kossuth maradt a győztes. (*Fenyő István, Kosáry Domokos, Spira György*.)

A hozzászólások részletesen foglalkoztak a tanulmány bizonyos hiányosságaival, s ezzel, valamint számtalan hasznos tanáccsal, egyben ki is jelölték azt az utat, amelyen a szerzőnek haladnia kell a további kutatásai során. A témát jobban be kell majd állítania az egész korszak cenzúratörténetébe, majd ezen túl a reformkori politika- és társadalomtörténetbe. Tehát: tisztáznia kell az 1830-as és az 1844 utáni évek cenzúravizonyait is, kitekintéssel az európai s főleg az osztrák cenzúra helyzetére; fokozottabban figyelembe kell vennie a hazai korviszonyoknak a cenzúrára gyakorolt hatását, a kormányváltozásokat, a kormánytaktikát, egyes hírlapi vitákat (pl. a Kossuth—Széchenyi vitát); a vizsgálatokat erőteljesen ki kell terjesztenie az irodalmi szövegek cenzúrázásának kérdéseire. E kutatásokhoz nagy forrásanyagot kell majd megmozgatnia a szerzőnek: pl. a Kossuth-levelezést, egykorú hírlapi anyagot, emlékeztetéseket, a levéltárban hozzáférhető cenzori utasításokat, a cenzorok munkáját irányító szabályokat; s jobban lehet és kell hasznosítania az eddigi szakirodalom eredményeit is. (*Oltványi Ambrus, Kosáry Domokos, Barta István, Szabad György, Sashegyi Oszkár, Spira György, Fekete Sándor*.)

Az Osztály eddigi vitái általában jól sikerültek. A szakemberek növekvő érdeklődésére vall, hogy — az Intézeti munkatársakon kívül — egyre több Intézeten kívüli irodalomtörténész, a korszakkal foglalkozó történész, más rokon tudományok képviselője és vidéki Petőfi-kutató vesz részt az értekezleteken, melyeket az élénk, őszinte vitaszellem jellemez. A vitaulések folytatódhatnak, s az ItK ezután évenként egyszer beszámolót közöl majd egy-egy vitaciklusról.

Rigó László

Heltai Gáspár emlékkiállítás a Petőfi Irodalmi Múzeumban

Régi magyar prózairodalmunk gyöngyszemének, a „Száz fabulá”-nak 400. születésnapja alkalmából, 1966. április 30-án „Magyar meseíró a XVI. században” címmel, Jenei Ferenc tudományos főmunkatárs rendezésében, Heltai Gáspár emlékkiállítást láthattunk a Petőfi Irodalmi Múzeum dísztermében. Mindenekelőtt a tárlat gazdag és kitűnően rendezett anyaga köti le figyelmünket. Középpontban a „Száz fabula” és Heltai irodalmi tevékenységének bemutatása áll, de ezzel szerves összefüggésben áttekintést kapunk Heltainak a maga korában páratlan arányú, sem várostól, sem földesúrtól nem függő, teljesen polgári jellegű nyomdász-vállalkozó, könyvkiadó munkásságáról is és így e kiállítás XVI. századi szellemi életünk körképévé tájult.

Az érdeklődés nem is maradt el. A megnyitón szép számmal jelentek meg a régi magyar irodalom kutatói, egyetemi oktatói, könyvtárosok, egyetemi hallgatók, középiskolások, érdeklődők. A kiállítást *Klanciczay Tibor*, a MTA levelező tagja nyitotta meg. Röviden vázolta Heltai Gáspár jelentőségét a magyar irodalmi nyelv kialakulása szempontjából. Felhívta a figyelmet arra, hogy mai irodalmunk értékei sohasem jöhettek volna létre, ha a korábbi századokban a Heltai Gáspárok, Bornemisza Péterek stb. munkássága során anyanyelvünk szert nem tett volna arra a hajlékonyságra, kifejező és hangulatteremtő erőre, ami nélkül egyetlen magasszintű irodalom sem létezhet.

Az első tárlókban a Hoffgreff-Heltai nyomda korai termékei: a *Ritus explorandae veritatis*, Tinódi Cronica-ja, a Hoffgreff-énekeskönyv, Batizi Katekizmusa kaptak helyet.